Krzysztof DEGÓRSKI

OCHRONA OBROTU GOSPODARCZEGO OSÓB FIZYCZNYCH

Zagadnienia wstępne

Zmiany ustrojowe poczynione na przełomie lat 1989/1990 i dalszy proces transformacji ustrojowej państwa spowodowały powstawanie nowych zjawisk patologicznych w gospodarce nieznanych dotychczasowemu systemowi prawnemu.

Obok zachowań patologicznych znanych obowiązującemu systemowi prawnemu do 1989 r. i to takich, jak: niegospodarność, zabór mienia, przemyt, powstały nowe zjawiska, na przykład wyłudzanie kredytów bankowych, działanie na szkodę wierzycieli w postaci fikcyjnych upadłości, działanie na szkodę wspólników, przestępcze zaniżanie wartości prywatyzowanych przedsiębiorstw. Znaczny wzrost nowego rodzaju przestępczości przyczynił się do podjęcia inicjatywy ustawodawczej w celu zapewnienia prawnej ochrony reform gospodarczych. Tworzone są nowe przepisy lub aktualizuje się przepisy dotąd obowiązujące, by zapewnić bezpieczeństwo obrotu gospodarczego. Głównym aktem prawnym jest ustawa z dnia 12 października 1994 r. o ochronie obrotu gospodarczego i zmianie niektórych przepisów prawa karnego (Dz.U. nr 126, poz. 615), która to ustawa weszła w życie od początku 1995 r.

1. Ustawa o ochronie obrotu gospodarczego

Ustawą tą wprowadzono penalizację czynów przestępnych, których karalność na gruncie obowiązującego kodeksu karnego z 1969 r. była wielce utrudniona. Ściganie tych czynów w dotąd obowiązującym systemie prawnym rodziło znaczne trudności, co nie zapewniało prawidłowej ochrony obrotu gospodarczego.

Ustawa wprowadza nieznany dotąd obowiązującemu systemowi prawnemu typ przestępstwa: nadużycie zaufania, sprowadzające się do odpowiedzialności karnej osoby obowiązanej do zajmowania się sprawami majątkowymi lub działalnością gospodarczą różnych podmiotów, w tym również Skarbu Państwa; to zajmowanie się sprawami majątkowymi wskutek działania lub zaniechania musi doprowadzić do powstania znacznej szkody majątkowej wskutek nadużycia udzielonych jej uprawnień lub niedopełnienia ciążącego na niej obowiązku (art. 1 ustawy). Podmiotem tego czynu jest zawsze osoba fizyczna zajmująca się z mocy przepisu prawnego, decyzji właściwego organu lub z umowy sprawami majątkowymi lub działalnością gospodarczą. Niekiedy obowiązki i uprawnienia, o których mowa wyżej, mogą wynikać z kilku źródeł. Obowiązki i uprawnienia osoby (określonej w art. 1) muszą być ściśle sprecyzowane w umowie, jeśli podstawą tych obowiązków jest umowa, aby móc rozpatrywać przekroczenie uprawnień lub zaniechanie obowiązków. Użycie spójnika „lub" pomiędzy obydwoma dobrami chronionymi przez ustawę w art. 1 sugeruje, że pomiędzy zakresami: spraw majątkowych i działalności gospodarczej zachodzi stosunek krzyżowania się. Z powyższego wynika, iż przepis art. 1 § 1 chroni nie tylko interesy majątkowe związane z działalnością gospodarczą, lecz również prawidłowość jej prowadzenia i to też w przypadku, gdyby nie łączyła się ona z zajmowaniem się sprawami majątkowymi[1].

Podmiotem przestępstwa z art. 1 § 1, gdy obowiązki sprawcy i jego uprawnienia wynikają z ustawy, są w szczególności:

– zarządca w trakcie egzekucji z nieruchomości – art. 935 k.p.c.;

– wspólnik w spółce jawnej – art. 93 k.h. oraz komplementariusz w spółce komandytowej – art. 144 k.h. pod warunkiem, że nie został umową wyłączony od prowadzenia spraw spółki;

– likwidator spółki jawnej, spółki komandytowej, spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, spółki akcyjnej – art. 125, 130 i 132 k.h.; art. 144 k.h.; art. 266, 269 k.h.; art. 450 i 542 k.h.;

– członek zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością (art. 201 k.h.) oraz spółki akcyjnej (art. 369 k.h.);

– członkowie rady nadzorczej spółki z ograniczoną odpowiedzialnością i spółki akcyjnej – art. 212, 213, 384 k.h.;

– wspólnik w spółce cywilnej – art. 865 i 866 k.c.;

– dyrektor przedsiębiorstwa państwowego – art. 32 ustawy o przedsiębiorstwie państwowym;

– syndyk masy upadłościowej i jego zastępcy – art. 90 i 93 p.u.;

---

[1] Por. stanowisko **H. Prackiego**, Obrót gospodarczy pod ochroną, Warszawa 1995, s. 30 - 35, oraz **J. Wojciechowski**, Ustawa o ochronie obrotu gospodarczego z komentarzem, Warszawa 1995, Komentarz do ustawy o ochronie obrotu gospodarczego, pod red. **K. Buchały**, Warszawa 1995, s. 8 - 37.

– zarządca i zastępcy zarządcy w postępowaniu upadłościowym – art. 91 i 93 p.u.;
– nadzorca sądowy w postępowaniu układowym – art. 31 p.u.;
– członkowie zarządów fundacji, spółdzielni, stowarzyszeń;
– wykonawca testamentu – art. 988 k.c.

Podmiotem zaś tego przestępstwa, gdzie obowiązki i uprawnienia w zakresie zajmowania się sprawami majątkowymi lub działalnością gospodarczą wynikają z decyzji właściwego organu, są w szczególności:

– kuratorzy, dla osób ubezwłasnowolnionych częściowo, dla dziecka poczętego, dla nieobecnego, dla ułomnego, dla osoby prawnej,
– osoby, funkcjonariusze wszelkich instytucji prawa publicznego oraz inne osoby wykonujące czynności zlecone w zakresie zarządu mieniem państwowym.

Osobami, których będzie dotyczyć strona podmiotowa art. 1 § 1 ustawy, gdzie obowiązek zajmowania się sprawami majątkowymi lub działalnością gospodarczą będzie wynikać z umowy, są w szczególności zleceniobiorca oraz agent.

Przestępstwo to jest przestępstwem skutkowym, czyli w efekcie działania sprawcy musi wystąpić znaczna szkoda. W świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego jest to szkoda, której wysokość stanowi pięćdziesięciokrotna wielokrotność przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia za pracę ogłaszanego przez Prezesa GUS, a obowiązującego w chwili popełnienia czynu (uchwała siedmiu sędziów Sądu Najwyższego w sprawie V KZP 27/90).

Szkoda wywołana działaniem sprawcy w tym zakresie obejmuje rzeczywisty uszczerbek w mieniu – *damnum emergens* oraz *lucrum cessans* (utracone korzyści). Zwracając uwagę na zakres odpowiedzialności przestępstwa nadużycia zaufania określonego w art. 1 ustawy o ochronie obrotu gospodarczego, należy podkreślić kwalifikowaną odpowiedzialność sprawcy tego czynu w § 2 i 3, gdzie kryterium zwiększenia jego odpowiedzialności jest działanie sprawcy w celu osiągnięcia korzyści majątkowych i spowodowanie szkody majątkowej przekraczającej 200 000 zł. Korzyścią majątkową jest korzyść – zarówno dla siebie, jak i dla innej osoby – polegająca na bezprawnym przysporzeniu aktywów lub zmniejszeniu pasywów (art. 120 § 3 k.k.). Przestępstwo nadużycia zaufania może być popełnione z winy umyślnej w postaci zamiaru bezpośredniego, a także zamiaru ewentualnego – § 1 i 3 art. 1, przy kwalifikowanej zaś odpowiedzialności zawartej w § 2 art. 1 sprawca musi działać z winy umyślnej z zamiarem bezpośrednim w celu osiągnięcia korzyści majątkowej. Jeśli zaś chodzi o działanie sprawców określonych w § 4 art. 1, to winni oni działać z winy nieumyślnej w postaci lekkomyślności lub niedbalstwa. W dalszym ciągu, co jest prezentowane w następnych przepisach ustawy (§ 5 art. 1), wprowadzono klauzulę niekaralności sprawcy pod warunkiem, iż przed wszczęciem postępowania karnego w sprawie (*in rem*) w całości wyrównał szkodę pokrzywdzonemu. Należałoby ewentualnie rozważyć przy działaniu sprawców przestępstw określonych w art. 1 ustawy, obligatoryjne wprowadzenie dodatkowej kary w postaci zakazu prowadzenia działalności gospodarczej lub zakazu zajmowania się sprawami majątko-

wymi innych osób, w tym osób prawnych. Niedostatek orzecznictwa w tym zakresie i rzadkość w wymierzania kary dodatkowej polegającej na zakazie zajmowania określonych stanowisk, wykonywania określonej działalności stępia ostrze przepisu art. 1 ustawy. Najbardziej dolegliwą dla sprawców przestępstwa opisanego w art. 1 ustawy będzie wskazana wyżej obligatoryjna kara dodatkowa.

Art. 2 ustawy bierze pod ochronę instytucję przetargu publicznego, wprowadzając penalizację zdarzeń udaremniających przetarg przez osoby działające w celu osiągnięcia korzyści majątkowej. Przepis ten uchyla dotąd obowiązujący przepis art. 245 k.k. regulujący ochronę przetargów publicznych. Należy podzielić pogląd, iż przetargiem jest suma uporządkowanych czynności, których wynikiem jest wybór kontrahenta umowy. Organizację przetargu, w tym warunki zawarcia umowy, określa osoba organizująca przetarg lub przepis prawny. Ochronie przetargu w art. 2 podlega nie każdy przetarg, lecz jedynie przetarg publiczny. Przetarg ma zawsze charakter publiczny, gdy zaproszenie do niego nie jest kierowane do konkretnych indywidualnie określonych osób, lecz do szerokiego grona, a więc gdy ma charakter nieograniczony[2].

Przetarg nie traci charakteru publicznego, jeśli w dalszym etapie uczestniczą w nim zindywidualizowane osoby oraz gdy może w nim brać udział ograniczona liczba podmiotów, lecz ograniczenie to określone jest kryterium generalnym. O publicznym charakterze przetargu – poza przesłankami wyżej wymienionymi – może być mowa, gdy poza tym, że przetarg jest nieograniczony – jego przebieg uregulowany jest w przepisach prawa publicznego, włączając w to przepisy o charakterze publicznym wydawane przez organy samorządu terytorialnego[3]. Z tego względu przetarg ma charakter publiczny, jeśli jego przebieg regulują przepisy na przykład ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, kodeksu postępowania cywilnego, ustawy o zamówieniach publicznych, ustawy o gospodarce gruntami i wywłaszczaniu nieruchomości, ustawy o autostradach płatnych, rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie zasad organizowania przetargu na sprzedaż środków trwałych przez przedsiębiorstwa państwowe oraz warunki odstąpienia od tego przetargu.

Udaremnieniem przetargu jest wszelkie działanie lub zaniechanie uniemożliwiajace jego odbycie lub osiągnięcie celu następuje wówczas, gdy procedura przetargowa zostaje na stałe przerwana lub gdy przetarg odwołano. Może się tak stać na skutek na przykład niedopuszczenia do ogłoszenia przetargu lub jego organizacji, zniszczenia mienia będącego przedmiotem przetargu, usunięcia przemocą, groźbą lub podstępem danego oferenta lub oferentów. Należy podzielić pogląd, że utrudnieniem przetargu będzie takie postępowanie, w którego wyniku podejmowane będą dodatkowe czynności odbiegające od normalnej procedury przetargowej lub znacznie

---

[2] Por. Komentarz do ustawy, s. 39 - 54.

[3] **J. Wojciechowski**, jw., s. 18 - 19.

ją przedłużające[4]. Na marginesie trzeba podkreślić, iż przepis art. 2 ustawy o ochronie obrotu towarowego nie penalizuje odrębnie czynu polegającego na odsunięciu od przetargu jednego z oferentów lub licytantów czy też czynu polegającego na zmowie uczestników przetargu, w wyniku której cena przetargu jest zawyżona lub zaniżona. Powyższe zdarzenia prawne stanowiły czyn karalny i przyjęte były jako typy tego przestępstwa w art. 283 § 1 i 2 k.k. z 1932 r. i celowe wydaje się znowelizowanie art. 2 ustawy przez wprowadzenie tych dwóch typów przestępstw. Działania sprawców polegające na zmowie lub usunięciu oferentów z przetargu są społecznie szkodliwe, godzą w ekonomiczną funkcję przetargu, podważając zaufanie do tej instytucji, dlatego wniosek zaprezentowany powyżej powinien być przedmiotem jak najszybszej inicjatywy ustawodawczej[5]. Czyn z art. 2 § 1 – udaremnienie przetargu, może być popełniony jedynie z winy umyślnej i to w szczególnej postaci – sprawca musi działać z zamiarem bezpośrednim kierunkowym w celu osiągnięcia korzyści majątkowej. Natomiast § 2 art. 2 ustawy o ochronie obrotu towarowego przewiduje karalność rozpowszechniania nieprawdziwych informacji lub zatajania okoliczności mających wpływ na wynik przetargu. Czyn ten może być popełniony z winy umyślnej w postaci zamiaru bezpośredniego i zamiaru ewentualnego. Dla odpowiedzialności karnej sprawcy tego czynu konieczne jest wykazanie, iż rozpowszechnianie nieprawdziwych informacji lub zatajenie informacji miało istotny wpływ na wynik przetargu.

Przedmiotem ochrony art. 3 ustawy jest karalność tzw. oszustw kredytowych, dotacyjnych i subwencyjnych. Do chwili wejścia w życie ustawy czyny te mogły być kwalifikowane jako wyłudzenie – oszustwo z art. 205 k.k., fałszerstwo z art. 265 k.k, poświadczenie nieprawdy z art. 266 k.k. i czasami jako składanie fałszywych zeznań z art. 247 k.k.

Przepis art. 3 stanowi karną metodę ochrony instytucji gospodarki rynkowej – mających ogromne znaczenie dla obrotu gospodarczego – które szczególnie są narażone na działania przestępcze. Polegają one na przedłożeniu przez sprawcę w każdym z wypadków dokumentów stwierdzających nieprawdę, nierzetelnych oświadczeń dotyczących okoliczności mających istotne znaczenie dla uzyskania kredytu, gwarancji bankowej, dotacji, subwencji albo zamówienia publicznego. Przepis ten uzupełnia lukę prawną istniejącą do chwili wejścia w życie ustawy. Do chwili tej bowiem (przy zaistnieniu dodatkowych okoliczności wymaganych przez odrębne przepisy kodeksu karnego) poszczególne elementy, znamiona, przepisu art. 3 ustawy mogły stanowić odrębne przestępstwa i to na przykład oszustwa określonego w art. 205 k.k. Przepis ten odnosi się do działania sprawcy z zamiarem bezpośrednim w celu osiągnięcia

---

[4] **A. Ratajczak**, Ochrona obrotu towarowego, Warszawa 1994, teza 9 do art. 2; Komentarz do ustawy, teza 24, 25 do art. 2 ustawy.

[5] Por. Uchwała Trybunału Konstytucyjnego z dnia 18 listopada 1992 r. W 7/92, OTK 1992, cz. 2, poz. 34.

korzyści majątkowej, w chwili popełnienia czynu, oraz działania sprawcy powodującego niekorzystne rozporządzenie mieniem przez pokrzywdzonego, na skutek wprowadzenia go w błąd. Okoliczności te były bardzo trudne do udowodnienia, co w wielu przypadkach powodowało bezkarność sprawców wyłudzenia kredytu lub ograniczało ich odpowiedzialność karną do łagodniejszej, na przykład z art. 265 k.k. z tytułu posługiwania się sfałszowanymi dokumentami. Bardzo i stotne jest, iż art. 3 rozróżnia dwa typy oszustw kredytowych, dotacyjnych, subwencyjnych – polegających albo na aktywnym działaniu sprawcy (§1) lub też na zaniechaniu (§2). Okolicznością wyraźnie wskazującą na cel ustawodawcy, by ten szczególnie niebezpieczny rodzaj przestępstwa wskutek jego powszechności był penalizowany tylko w ostateczności, jest wprowadzenie w § 3 klauzuli niekaralności czynów opisanych w § 1 lub 2 pod warunkiem, iż przed wszczęciem postępowania w sprawie (*in rem*), podobnie jak przy przestępstwie nadużycia zaufania, sprawca dobrowolnie zapobiegł w wykorzystaniu kredytu, subwencji, dotacji, gwarancji kredytowej lub zamówieniu publicznemu. Podkreślenia wymaga, iż czyny określone w art. 3 mogą być popełnione przez każdego – osobę fizyczną dokonującą wyłudzeń, przez działanie sprawcy z winy umyślnej w postaci zamiaru bezpośredniego w celu uzyskania kredytu, dotacji, subwencji, gwarancji kredytowej lub zamówienia publicznego. Działanie sprawcy tych czynów może dotyczyć samego sprawcy lub osób, na których rzecz sprawca działa. W przeciwieństwie do art. 2 przestępstwo to jest ścigane z oskarżenia publicznego (tam bowiem ściganie z oskarżenia publicznego następuje tylko w przypadku, gdy pokrzywdzonym jest Skarb Państwa).

Następnym przepisem, który wypełnia istniejącą lukę prawną, od chwili wejścia w życie ustawy, jest przepis art. 4 ustawy wprowadzający karalność tzw. oszustwa ubezpieczeniowego. Czyny te dotąd mogły być ścigane jedynie jako forma tzw. zwykłego oszustwa z art. 205 k.k., co rodziło duże obiektywne trudności w udowodnieniu sprawcy winy. Art. 4 ustawy ma zahamować wzrost przestępczości w tym zakresie. Dla bytu tego przestępstwa przesłanką bezwzględnie obowiązującą jest, by strona umowy ubezpieczeniowej powodowała zdarzenie będące podstawą wypłaty odszkodowania i to odszkodowania zarówno dla tej osoby – bezpośredniego sprawcy zdarzenia, jak i dla innej osoby. Przestępstwo to jest przestępstwem skutkowym i aby ono zaistniało, musi nastąpić skutek w postaci wypłaty odszkodowania wynikającego z umowy ubezpieczeniowej, a zarazem obejmującego wszystkie typy umów ubezpieczeniowych[6]. Sprawca musi działać tu z winy umyślnej w postaci zamiaru bezpośredniego, kierunkowego – w celu uzyskania odszkodowania. Również i w tym przypadku ustawodawca wprowadza klauzulę niekaralności pod warunkiem, że sprawca przed wszczęciem postępowania karnego *in rem* zapobiegł wypłacie odszkodowania.

---

[6] Komentarz do ustawy, przypis 4.

Ustawa o ochronie obrotu towarowego wprowadziła karalność zjawiska poprzednio marginalnego. Zjawisko to powszechnie określane jest terminem: „pranie brudnych pieniędzy". Przestępstwo to jako pierwsze wprowadzono do ustawodawstwa Stanów Zjednoczonych, z uwagi zaś na jego powszechny i międzynarodowy charakter stało się również przedmiotem konwencji międzynarodowej. Art. 5 chroni przed wprowadzeniem do tego obrotu środków pochodzących z przestępstw oraz tym samym przed uczestnictwem w obrocie gospodarczym zorganizowanych grup przestępczych[7]. Z treści tego przepisu wynika, iż dobrem chronionym tym przepisem jest również wymiar sprawiedliwości. Dotyczy to zwłaszcza tych czynów, które polegają na udaremnieniu stwierdzenia przestępnego pochodzenia pieniędzy czy też na udaremnieniu egzekucji sądowej (art. 258 i 252 k.k.). Czyn opisany w art. 5 może popełnić każda osoba fizyczna; może być popełniony również z zaniechania, jednak wówczas na osobie dokonującej czynu musi ciążyć prawny obowiązek określonego działania[8]. Przedmiotem działania są tu zawsze środki płatnicze, papiery wartościowe, wartości dewizowe. Należy odróżnić środek płatniczy od dokumentu uprawniającego do otrzymania sumy pieniężnej, na przykład weksla, akcji imiennej czy na okaziciela, które nie są środkami płatniczymi, lecz mogą być papierami wartościowymi. Papierem wartościowym w świetle art. 2 pkt 1 ustawy z dnia 22 marca 1991 r. o publicznym obrocie papierami wartościowymi[9] jest dokument mający stwierdzić lub stwierdzający istnienie określonego prawa majątkowego, ustalony w takim brzmieniu i w taki sposób, że może stanowić samodzielny przedmiot obrotu publicznego. Definicja ta powinna stanowić kryterium uznania dokumentów, o których mowa wyżej za papier wartościowy[10]. Wartościami dewizowymi zaś zgodnie z przepisem art. 2 ustawy z dnia 2 grudnia 1994 r. prawo dewizowe[11] są:

– zagraniczne środki płatnicze, waluty obce i dewizy,

– złoto, platyna w stanie nie przerobionym w postaci sztab i monet bitych po 1850 r. oraz półfabrykatów z wyjątkiem stosowanych w technologii dentystycznej, a także wyroby ze złota, platyny zazwyczaj nie wykonywane z tych kruszców (złoto, platyna dewizowa),

– wystawiane w walutach obcych papiery wartościowe nie będące środkami płatniczymi (akcje, obligacje, książeczki oszczędnościowe itp.).

Zorganizowaną przestępczością jest dokonywanie wielu czynów przestępczych w ramach struktury organizacyjnej łączącej większą liczbę osób, cechującej się hie-

---

[7] Tamże, teza 4 do art. 5; **A. Ratajczak**, jw., teza 7 do art. 5.

[8] Komentarz do ustawy, teza 10 - 15 do art. 5.

[9] Tekst jednolity: Dz.U. z 1994 r., nr 58, poz. 239.

[10] Tamże, teza 16 do art. 5; **J. Wojciechowski**, jw., teza 133 do art. 5.

[11] Dz.U. nr 136, poz. 703.

rarchicznym podporządkowaniem, planowaniem i podziałem funkcji nastawionej na dłuższe działanie i mającej system wewnętrznych sankcji.[12]

Przestępczością natomiast powiązaną z obrotem środkami odurzającymi lub psychotropowymi są czyny przestępcze zawarte w stanach faktycznych wymienionych w art. 26 - 32 ustawy z dnia 31 stycznia 1985 r. o zapobieganiu narkomanii[13]. Na podstawie tej ustawy minister zdrowia i opieki społecznej rozporządzeniem z dnia 21 września 1985 r.[14] określił wykaz środków odurzających i psychotropowych, którymi obrót jest zabroniony lub reglamentowany. Takim środkiem odurzającym nie jest alkohol. Powyższe uwagi dają podstawę do określenia, co to jest obrót środkami odurzającymi, tenże bowiem obrót jest przesłanką karalności przemieszczania, przekazywania środków płatniczych pochodzących z tego obrotu. Podobną przesłanką warunkującą o karalności z art. 5 ustawy jest również przekazywanie środków pochodzących z handlu bronią. Należy podzielić pogląd W. Wróblewskiego, że nielegalny handel bronią jest tylko wtedy, gdy sprawcy jednocześnie wchodzą w posiadanie broni będącej przedmiotem nielegalnego obrotu. Z tego względu nie będzie nielegalnym handlem bronią pośrednictwo handlowe w tym zakresie nie powiązane z wejściem w posiadanie tej broni przez strony kontraktu[15]. Nie będzie stanowić również nielegalnego handlu bronią obrót amunicją, materiałami i przyrządami wybuchowymi, gdyż nie stanowią one broni, przepis zaś art. 5 § 1 wymaga, by środki płatnicze były uzyskane z handlu bronią. Rozważając dalej ten przepis, należy stwierdzić, iż środkami płatniczymi, papierami wartościowymi lub wartościami dewizowymi pochodzącymi z przestępczości zorganizowanej są tylko takie środki, które są uzyskane z nielegalnych transakcji dokonywanych przez tę zorganizowaną grupę przestępczą i pochodzące z nich bezpośrednio lub pośrednio (na przykład odsetki od lokat bankowych, środków bezpośrednio pochodzących z nielegalnego obrotu narkotykami i bronią). Karalne jest przyjęcie tych środków, przeniesienie ich własności lub posiadania, przekazanie lub wywóz za granicę lub podjęcie innego działania uniemożliwiającego stwierdzenie ich przestępczego pochodzenia, wykrycie albo orzeczenie przepadku.

Przeniesieniem własnośc i są wszystkie czynności, w wyniku których nastąpiło przeniesienie prawa własności środków płatniczych, papierów wartościowych lub wartości dewizowych pochodzących ze zorganizowanej przestępczości. Dotyczyć to będzie sytuacji nabycia na własność „brudnych pieniędzy" przez podmiot trzeci działający w dobrej wierze. Jakakolwiek czynność przenosząca własność – z uwagi na zakaz wynikający z art. 5 § 1 k.c. – jest z mocy prawa nieważna. Przeniesienie

---

[12] Komentarz do ustawy, teza 24 do art. 5.

[13] Dz.U. nr 4, poz. 15, z późn. zm.

[14] Dz.U. nr 53, poz. 275 z późn. zm.

[15] Tamże, teza 36 - 47 do art. 5.

posiadania może polegać na wydaniu rzeczy, środków płatniczych, papierów wartościowych, wartości dewizowych, wydaniu dokumentów umożliwiających rozporządzanie rzeczą lub wydaniu środków dających faktyczną władzę nad rzeczą (art. 348 k.c.). Czynności prawne określone w art. 249 - 251 k.c., za pomocą których przenosi się posiadanie, z uwagi na treść art. 58 k.c., nie mają skutku prawnego. Przykłady przeniesienia posiadania to: wpłata na rachunek bankowy, przesunięcie pakietu akcji na konto innego akcjonariusza, wydanie kluczyków od sejfu bankowego.

Przekazanie lub wywóz za granicę stanowi czyn karalny nawet wówczas, gdy nie stanowi przestępstwa lub wykroczenia określonego w ustawie karno-skarbowej. Stwierdzenie przestępczego pochodzenia jest niczym innym jak możliwością ustalenia faktów przez uprawniony do tego organ (prokurator, sąd). Należy zwrócić jeszcze uwagę, że słowa „orzeczenie przepadku" dotyczą umożliwienia samego orzeczenia przepadku przez sąd, a nie wykonania tego orzeczenia. W tej sytuacji sprawca może odpowiadać jedynie z art. 258 k.k. Inne działanie, o którym mowa w art. 5 § 1, może polegać na różnego rodzaju działaniach, na przykład na przetopieniu sztab złota, na przerobieniu papieru wartościowego przez jego antydatowanie[16].

Czyn określony w ar. 5 § 1 jest przestępstwem umyślnym i może być popełniony jedynie z zamiarem bezpośrednim kierunkowym, w celu wprowadzenia do legalnego obrotu. Sprawca musi swym zamiarem obejmować wszystkie znamiona czynu, a więc musi mieć świadomość, że środki płatnicze, o których mowa w tym przepisie, pochodzą z przestępstwa, czyli inaczej mówiąc, że czyny, w wyniku których uzyskano te środki, są zabronione pod groźbą kary i zostały popełnione przez zorganizowaną gupę przestępczą.

Odrębnego rodzaju czyn stanowi przestępstwo określone w art. 5 § 2 ustawy. Przestępstwo to ma charakter powszechny, dotyczy urzędników bankowych w związku z obowiązującymi regulacjami prawnymi w zakresie przyjmowania wpłat gotówkowych i z tego względu przestępstwo to staje się przestępstwem indywidualnym. Jego przedmiotem jest: przyjmowanie wielkiej ilości pieniędzy lub wartości dewizowych, przyjmowanie pieniędzy czy wartości dewizowych w okolicznościach wzbudzających uzasadnione podejrzenie o ich pochodzenie ze zorganizowanej przestępczości, świadczenie usługi w zatajeniu ich przestępnego pochodzenia lub w zabezpieczeniu przed zajęciem. Wielką ilością pieniędzy jest (za W. Wróblem) wielka liczba banknotów, monet, a nie wielka wartość. Ta wielka ilość oznacza dużą liczbę pojedynczych banknotów, monet, która jest nietypowa ze względu na osobę przekazującą i odbiega od zwykłych transakcji tego rodzaju[17]. Treść art. 5 § 2 dotyczy tylko i wyłącznie banknotów i monet. Wynika to z użycia na wstępie, przepisu słów „kto wbrew przepisom przyjmuje w gotówce". Niezachowanie wymogów określo-

[16] Tamże, teza 76 do art. 5.

[17] Tamże, teza 4 - 6 do art. 6.

nych w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej w zakresie obowiązku dokonywania płatności poprzez rachunek bankowy, w przypadku gdy wartość tej płatności przekracza 3000 lub 1000 ECU (przy spełnieniu dodatkowego warunku określonego ustawą) nie stanowi przestępstwa z art. 5 § 2 ustawy, gdyż przepis ten penalizuje jedynie przyjmowanie gotówki. Przyjęcie gotówki, w tym gotówki w postaci wartości dewizowych, jest karalne bez względu na ilość, jeśli będzie to następować w okolicznościach wzbudzających uzasadnione podejrzenie, że pochodzą one ze zorganizowanej przestępczości, bez względu na jej rodzaj, w przeciwieństwie do treści art. 5 § 1 ustawy. Ustawodawca wykazał niekonsekwencję, rozszerzając zakres pochodzenia pieniędzy w stosunku do treści § 1. Przez użycie słów „przyjęcie »brudnych pieniędzy« obniżono ustawowo wymagania co do umyślnej realizacji tego czynu, czyli umyślnym działaniem sprawcy nie musi być objęta pełna świadomość co do źródła pochodzenia pieniędzy, wystarczy, że zaistnieją okoliczności, które będą dawały podstawę do uzasadnionego przypuszczenia, że pieniądze pochodzą ze zorganizowanej przestępczości. Taką okolicznością może być na przykład dokonywanie wpłat przez osoby, których sytuacja majątkowa nie uprawnia do takich wpłat lub wpłat w małych nominałach.

Kolejny przepis art. 5 § 3 stanowi kwalifikowaną postać przestępstwa z art. 5 § 1 i 2; dotyczy on działań w porozumieniu z innymi osobami, gdy za pomocą tego przestępstwa osiągnął znaczną korzyść majątkową. Przez działanie w porozumieniu z innymi osobami należy rozumieć, iż sprawca działa co najmniej z dwoma osobami i nie ma znaczenia, że z uwagi na inne okoliczności dotyczące osoby działającej w porozumieniu, odpowiedzialność karna tej osoby jest wyłączona (nieletni). Przez korzyść majątkową należy rozumieć korzyść, o której mowa w art. 120 § 3 k.k. (korzyść bezpośrednia zarówno dla sprawcy, jak i innej osoby) znaczną zaś korzyścią majątkową jest korzyść przyjęta analogicznie jak pojęcie mienia znacznej wartości – ustalona uchwałą siedmiu sędziów Sądu Najwyższego[18], która wynosi pięćdziesięciokrotną wartość przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia ustalonego na podstawie danych urzędowych do czasu popełnienia przestępstwa, a ogłaszanego przez prezesa GUS. Przestępstwo to można popełnić jedynie z winy umyślnej z zamiarem bezpośrednim.

Ustawodawca ustanowił klauzulę niekaralności wobec sprawców przestępstw z art. 5 § 1 - 3, jeśli choćby jeden ze sprawców wobec organu powołanego do ścigania przestępstw dobrowolnie ujawnił informację dotyczącą osób uczestniczących w popełnieniu przestępstwa oraz okoliczności jego popełnienia – gdy zapobiegło to popełnieniu innego przestępstwa. Przesłanki te muszą wystąpić łącznie. W sytuacji, gdy sprawca czynił starania zmierzające do ujawnienia informacji i okoliczności, o których mowa wyżej, sąd orzekający zobowiązany jest zastosować nadzwyczajne zła-

[18] OSN KW 1991, nr 4 - 6, poz. 13.

godzenie kary. Trzeba podkreślić, że dla ustawodawcy to przestępstwo stanowi jedno z groźniejszych przestępstw, dlatego w § 5 tego przepisu sąd obowiązany jest orzec karę dodatkową przepadku przedmiotów pochodzących bezpośrednio lub pośrednio z przestępstwa, w przypadku zaś gdy przedmioty te nie są własnością sprawcy, może orzec ich przepadek.

Art. 6 ustawy wprowadza nowy typ przestępstwa (fikcyjną – taktyczną upadłość). Przepisy tego artykułu przedstawiają cztery formy przestępstw polegające na udaremnieniu lub uszczupleniu zaspokojenia wierzycieli (zwykłe i kwalifikowane), udaremnianie wykonania związanego z działalnością gospodarczą orzeczenia organu państwowego (zwykłe i kwalifikowane). Każdy z typów tych czynów może wystąpić w różnych odmianach. Art. 6 § 1 bierze pod ochronę zasady uczciwego obrotu gospodarczego w warunkach gospodarki wolnorynkowej. Dobrem chronionym jest pewność obrotu gospodarczego. § 1 art. 6 jest zbliżony do dawnego art. 276 k.k., odnoszącego się do sprawcy, którego celem działania było pokrzywdzenie wierzycieli – musiał wystąpić skutek w postaci udaremnienia lub uszczuplenia zaspokojenia ich roszczeń. Kwalifikowana postać udaremnienia lub uszczuplenia zaspokojenia wierzyciela zawarta w § 2 stanowiła odpowiednik art. 282 dawnego k.k., według którego to przepisu podlegał karze każdy, kto celem udaremnienia egzekucji usuwał, uszkadzał, ukrywał, zbywał lub obciążał mienie zajęte lub zagrożone zajęciem. Karalność udaremnienia egzekucji przewiduje przepis art. 258 obowiązującego k.k., jednakże tyczy on udaremnienia wykonania jakiegokolwiek orzeczenia sądu lub innego organu państwowego, natomiast art. 6 § 2 jest *lex specialis* w stosunku do art. 258 k.k., wobec zawartego w nim wymogu udaremnienia wykonania orzeczenia związanego z działalnością gospodarczą. Postać kwalifikowana tego przestępstwa występuje wtedy, gdy szkoda została wyrządzona wielu wierzycielom. Sprawca czynu określonego w § 1 powinien działać z winy umyślnej z zamiarem bezpośrednim, co do czynu zaś określonego w § 2 – z winy umyślnej, w postaci zamiaru bezpośredniego kierunkowego w celu udaremnienia wykonania orzeczenia sądu lub innego organu państwowego związanego z działalnością gospodarczą. Podmiotem czynów określonych w art. 6 mogą być jedynie sprawcy będący jednocześnie podmiotami gospodarczymi i dłużnikami. Art. 10 ustawy dotyczy też osób, które – na podstawie przepisu prawnego, decyzji właściwego organu, umowy lub faktycznego wykonywania – zajmują się sprawami majątkowymi podmiotów gospodarczych i to: Skarbu Państwa, innej osoby prawnej, osoby fizycznej, grupy osób albo jednostki organizacyjnej nie mającej osobowości prawnej. Sprawca czynu określonego w tym przepisie (dłużnik) kieruje tu swe działania przeciwko składnikom jego majątku, którym jest ogół praw majątkowych. Działanie to może polegać na przykład na obciążeniu zastawem przysługującej mu wierzytelności. Usuwaniem składników majątkowych, o czym mówi powyższy przepis, może być każde zachowanie, polegające na zmianie fizycznego położenia rzeczy ruchomej wchodzącej w skład majątku dłużnika poza miejsca, które są przy zwykłej kontroli dostępne kontrolującym, ukrycie zaś majątku może polegać na fak-

tycznym jego przemieszczeniu poza wskazane i znane powszechnie miejsca, gdzie powinny się one znajdować lub na zatajeniu miejsca, gdzie się znajduje. Ta ostatnia forma by podlegała karze, musi wynikać z obowiązku zakreślonego w przepisie ustawy, na przykład wyjawienie majątku przez dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym. Zbywaniem składników majątkowych dłużnika będzie natomiast każde przeniesienie prawa własności na inną osobę. Przestępstwo to określone w § 1 jest przestępstwem skutkowym, skutkiem zaś musi być udarmnienie lub uszczuplenie zaspokojenia swego wierzyciela. Ścigane jest w trybie publicznoskargowym na wniosek pokrzywdzonego – z wyjątkiem sytuacji, gdy pokrzywdzonym jest Skarb Państwa, wówczas postępowanie toczy się z urzędu. Sprawca tego czynu musi zawsze działać z winy umyślnej i to zarówno w postaci zamiaru bezpośredniego, jak i ewentualnego.

Przepis art. 6 § 2 dotyczy sytuacji wymienionych w § 1, lecz występują tu dodatkowe przesłanki – sprawca działa w celu udaremnienia wykonania orzeczenia sądu lub innego organu państwowego związanego z działalnością gospodarczą; jego działanie jest skierowane w stosunku do mienia zajętego lub zagrożonego tym zajęciem. Przedmiotem ochrony jest więc i tutaj udaremnienie lub uszczuplenie zaspokojenia wierzyciela – wszystkie przesłanki, o których była mowa wyżej, muszą wystąpić łącznie. Sprawcą może być dłużnik lub inna osoba, musi działać z zamiarem bezpośrednim kierunkowym w celu udaremnienia wykonania orzeczenia sądu lub innego organu państwowego. Przepis ten, z uwagi na przedmiot ochrony, w porównaniu z § 1 jest zawężony, gdyż działanie sprawcy musi być skierowane w stosunku do mienia zajętego lub zagrożonego zajęciem. Mienie zajęte jest to mienie, którym rozporządzanie jest ograniczone wskutek orzeczenia sądu lub innego organu państwowego, mieniem zaś narażanym na zajęcie jest mienie, o którego zajęcie wierzyciel wnioskuje lub może wnioskować, czyli mienie, o którym wierzyciel wie, a z którego ewentualnie mógłby zaspokoić swoje roszczenia. Przepis § 2 – z uwagi na dobro chronione, którym jest mienie zajęte lub narażone na zajęcie – rodzi zaostrzoną odpowiedzialność karną dla sprawcy tego czynu. Jeszcze surowszą odpowiedzialnością jest odpowiedzialność określona w § 3, który wymaga spełnienia przesłanki działania sprawcy w warunkach określonych w § 1 i 2 w stosunku do wielu wierzycieli i wyrządzenia wielu wierzycielom szkody. Użycie nieostrego sformułowania wielu wierzycielom rodzi duże trudności interpretacyjne, które wyjaśni dopiero praktyka sądowa. Owa wielość dotyczy szerokiego kręgu wierzycieli. Należy ją ustalać indywidualnie w każdej sprawie ze względu na wszystkie istotne przejawy działania dłużnika, między innymi ze względu na obszar jego działania i liczbę wszystkich wierzycieli. Należy pamiętać, że rzeczy, które z mocy prawa nie podlegają egzekucji, nie mogą być przedmiotem ochrony z art. 6 ustawy o ochronie obrotu towarowego[19].

[19] Tamże, tezy do art. 6; **J. Wojciechowski**, jw., s. 40 - 44.

Art. 7 ustawy precyzuje dalsze trzy typy przestępstw na szkodę wierzycieli. Są to:

– taktyczne utworzenie nowego podmiotu gospodarczego i przeniesienie nań składników majątkowych, co jest *de facto* kwalifikowaną postacią przestępstwa określonego w artykule 6 § 1 ustawy,

– fikcyjna – taktyczna upadłość, przepis stanowiący odpowiednik dawnego artykułu 274 k.k. z 1932 r.,

– nieumyślna (trzecia forma upadłości lub niewypłacalności dłużnika), co stanowi odpowiednik art. 273 k.k. z 1932 r.

Dobrem chronionym jest prawo zaspokajania wierzyciela. Dłużnik wskutek taktycznej lub nieumyślnej upadłości i faktycznego przeniesienia majątku do nowo powstałego podmiotu gospodarczego udaremnia lub uszczupla zaspokojenie wierzyciela. Podmiotem jest zawsze osoba fizyczna jako podmiot gospodarczy lub osoba fizyczna działająca w imieniu osoby prawnej lub innej jednostki organizacyjnej, w wyniku których działania zaspokojenie roszczeń wierzycieli jest udaremnione lub co najmniej ograniczone. Sposobem działania sprawcy jest zawsze każdy sposób zmierzający do tego celu, tj. udaremnienia lub ograniczenia zaspokojenia roszczeń wierzycieli. Przestępstwo określone w § 1 można popełnić z winy umyślnej z zamiarem bezpośrednim lub ewentualnym. Może tu również wystąpić kumulatywny zbieg przestępstw z art. 6 § 3 i art. 6 § 1 ustawy. Artykuł 7 § 2 wprowadza umyślne bankructwo, § 3 zaś tego przepisu bankructwo nieumyślne. Pierwowzorem art. 7 § 2 ustawy jest artykuł 274 k.k. z 1932 r., a § 3 – art. 273 tegoż kodeksu. Zasadnicze różnice między tymi przepisami sprowadzają się do tego, iż § 2 w stosunku do art. 274 k.k. rozszerza granice karalności, gdyż usunięto z tego przepisu znamię wymagane przez art. 274 d. k.k.: „w celu pokrzywdzenia wierzycieli", z drugiej strony musi wystąpić przesłanka działania na szkodę kilku wierzycieli. Art. 273 wymieniał enumeratywnie czynności, które miały prowadzić do niewypłacalności lub upadłości dłużnika, § 3 zaś wymaga spełnienia przesłanki podmiotowej – iż sprawcą może być tylko dłużnik mający kilku wierzycieli. W praktyce działania sprawców określonych w § 1 będą dotyczyły takich jednostek gospodarczych, które są zdolne do nabywania praw, z reguły będą to spółki prawa handlowego. Przenoszenie składników majątku określone w § 1 jest pojęciem węższym od pojęcia zbywania składników użytego w art. 6 § 1, gdyż poza zakresem działania sprawcy pozostaje utrata danego prawa majątkowego nie połączona z nabyciem tego prawa przez inny przedmiot.[20] Należy zwrócić uwagę, że istotne jest, by czynność prawna – akt przeniesienia składników majątku – była ważna, w przypadku bowiem gdy czynność ta jest bezwzględnie nieważna, składniki majątku zostają w majątku dłużnika i w tym zakresie należało traktować przeniesienie jako usiłowanie nieudolne. Pozorowane akty przeniesienia składników majątku, które zawierają pozór ważności, będą również przedmiotem, będą spełniały przesłanki wy-

[20] Komentarz do ustawy, teza 55 - 56 do art. 7 § 1; **J. Wojciechowski**, jw., s. 44 - 47.

magane przez przepis art. 7 § 1. Czyn z art. 7, jeśli chodzi o § 1, może być popełniony z winy umyślnej i to w formie zarówno zamiaru bezpośredniego, jak i ewentualnego. Może być popełniony w zbiegu z art. 206 lub 300 i 482 k.h. Art. 7 § 2 natomiast wprowadza postać, o której mowa była wyżej, umyślnego bankructwa. Jest to przestępstwo materialne i musi wystąpić alternatywnie określony skutek, tj. upadłość lub niewypłacalność dłużnika wskutek działań dłużnika. Przestępstwo to może być popełnione tak z winy umyślnej, jak i nieumyślnej. Upadłością zaś będzie zawsze stan określony w przepisach prawa upadłościowego. Może tu wystąpić zbieg kumulatywny z art. 206 k.k., oraz 300 i 482 k.h.

Art. 7 § 3 ustawy odnosi się do jedynego typu przestępstwa nieumyślnego na szkodę wierzycieli[21]. Treść § 3 pociąga odpowiedzialność sprawcy za doprowadzenie do bankructwa w przypadku, gdy udowodnienie dłużnikowi – który umyślnie doprowadził do swej upadłości lub niewypłacalności – zamiaru bankructwa byłoby wielce utrudnione. Sprawca odpowiada w jednej postaci winy nieumyślnej i to w formie lekkomyślności. Przestępstwo to, pomimo że jest nieumyślne, z uwagi na znaczny stopień zagrożenia społecznego ścigane jest z urzędu w trybie publicznoskargowym.

Następnym typem przestępstw na szkodę wierzycieli, określonych w art. 8 ustawy (którego pierwowzorem jest art. 277d. k.k.), jest faworyzowanie wierzycieli (§ 1), przekupstwo wierzyciela (§ 2), sprzedajność wierzyciela (§ 3), W zasadzie przepis art. 8 § 1 ustawy jest martwym przepisem, gdyż warunkiem odpowiedzialności wymaganym przez niego jest odwołanie się do klauzuli normatywnej odsyłającej do przepisów regulujących zaspokajanie wszystkich wierzycieli, a tych przepisów nie ma, chyba że przepis ten będzie tyczył ewentualnej odpowiedzialności komornika sądowego lub urzędnika urzędu komorniczego, a sprawca będzie odpowiadał z art. 246 k.k. – w związku z art. 8 § 1 ustawy, co mogłoby być dyskusyjne. W każdym wypadku należy stwierdzić, iż odpowiedzialność z tego przepisu wymaga spełnienia jeszcze jednej przesłanki – wielości wierzycieli, która powinna przekraczać co najmniej dwóch[22]. Przedmiotem działania sprawcy tego czynu jest zawsze spłacenie części wierzycieli w całości lub w części kosztem pozostałych. Dyskusyjne jest, czy przepis ten, mówiąc o określeniu w przepisach ustawy sposobu zaspokajania wierzycieli lub zabezpieczenia ich roszczeń, odnosi się do przepisów kodeksu postępowania cywilnego o podziale sumy uzyskanej z egzekucji czy prawa upadłościowego o podziale funduszów z masy upadłości, gdyż przepis ten ze strony podmiotowej dotyczy wyłącznie dłużnika i zaspokajania przez niego wybranych wierzycieli[23]. Wydaje się słuszny pogląd, że podmiotem tego przestępstwa może być jedynie dłużnik lub działająca w jego imieniu osoba, a nie inne osoby (komornik). Poglądy

[21] Komentarz do ustawy, teza 19 do art. 8 § 1.

[22] Tamże, teza 33 do art. 8 § 1.

[23] Tamże, teza 8 do art. 9.

odmienne w tym zakresie są chybione, gdyż przepisy art. 1023, 1025 k.p.c., art. 203 i 204 prawa upadłościowego nie są skierowane do dłużnika, lecz do innych podmiotów – komornika, syndyka masy upadłościowej. Działanie na szkodę wierzyciela nie jest tożsame z powstaniem szkody, czyli warunkiem odpowiedzialności nie musi być szkoda, lecz wywołanie takiego stanu, gdzie ewentualnie ta szkoda mogłaby wystąpić. Sprzedajność wierzyciela określona w § 2 przepisu dotyczy sytuacji, w której dłużnik nie jest w stanie zaspokoić wszystkich wierzycieli, a postępowanie egzekucyjne jest bezskuteczne. Niekiedy, gdy wierzyciele są pewni, iż dłużnik jest niewypłacalny lub w najbliższej przyszłości stanie się niewypłacalny, niektórzy wierzyciele podejmują działania na szkodę pozostałych, co godzi w pewność obrotu gospodarczego. Podmiotem tego czynu może być dłużnik albo inny wierzyciel tego samego dłużnika. Przedmiotem działania może być albo udzielenie wierzycielowi korzyści majątkowej, albo złożenie obietnicy udzielenia mu takiej korzyści, w zamian za działanie tegoż wierzyciela na szkodę innych wierzycieli – w związku z postępowaniem upadłościowym lub zmierzającym do zapobieżenia upadłości. Korzyść majątkowa może się wyrażać w różnych formach, w tym również w zawarciu szczególnie korzystnej umowy dla tegoż wierzyciela, na przykład kooperacyjnej, handlowej czy nie oprocentowanej pożyczki. Musi ona przypaść bezpośrednio wierzycielowi, nie zaś – w rozumieniu art. 120 § 3 k.k. – innym osobom. Udzielenie korzyści obejmuje wszelkie formy przekazania tej korzyści. W § 3 wymieniona jest tzw. sprzedajność wierzyciela. Może ją popełnić jedynie osoba będąca wierzycielem, której dotyczy toczące się lub mające się toczyć postępowanie upadłościowe albo zmierzające do zapobieżenia upadłości. Sprawcami tego czynu są zawsze osoby fizyczne – wierzyciele lub osoby działające w imieniu wierzycieli – osób prawnych. Przestępstwo to, określone w § 1, 2 i 3, można popełnić tylko z winy umyślnej w postaci zamiaru bezpośredniego i ewentualnego z wyjątkiem przestępstwa określonego w § 2, kiedy to sprawca zawsze działa w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, która w tym przypadku jest korzyścią niezależną, niegodziwą, bezprawną, nie przysługującą sprawcy z mocy istniejącego w chwili czynu stosunku prawnego. Dlatego też jeśli wierzyciel w zamian za działanie na szkodę innych wierzycieli zostanie zaspokojony w całości w swych roszczeniach (pomimo świadomości, iż w przypadku wszczęcia postępowania upadłościowego nie zaspokoi swego roszczenia ani w całości, ani w części), to nie może on odpowiadać jako sprawca czynu określonego w art. 8 § 3 ustawy, gdyż korzyść, którą otrzymał w postaci zaspokojenia roszczenia w całości nie jest korzyścią bezprawną. Działanie takiego wierzyciela można jedynie oceniać w kategoriach moralnych. Należy stwierdzić, że z uwagi na szczególny charakter dobra chronionego tym przepisem, jakim jest także pewność obrotu gospodarczego, przestępstwo to jest ścigane z urzędu w trybie publicznoskargowym. Działanie sprawcy może nastąpić w zbiegu z art. 241 § 1, 3 i 4 k.k., co do czynu z art. 8 § 2 ustawy co do czynu z art. 8 § 3 w zbiegu z art. 239 i 240 k.k., a co do art. 1 § 8 w zbiegu z art. 301 lub 483 k.h.

W art. 9 ustawy określono przestępstwo nierzetelnego prowadzenia dokumentacji działalności gospodarczej, którego odpowiednikiem był przepis art. 280 i 281d. k.k. z 1932 r. Dobrem chronionym są interesy majątkowe Skarbu Państwa, innej osoby prawnej lub jednostki organizacyjnej nie mającej osobowości prawnej, osoby fizycznej, którym wyrządzono szkodę majątkową albo na skutek prowadzenia dokumentacji działalności gospodarczej w sposób nierzetelny lub niezgodny z prawdą albo gdy takiej dokumentacji nie prowadzono. Nierzetelne prowadzenie dokumentacji czy nieprowadzenie jej w ogóle może prowadzić do trudności lub uniemożliwienia zaspokojenia roszczeń wynikających z obrotu gospodarczego albo utrudniać podejmowanie prawidłowych decyzji związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej. Podmiotem tego czynu może być każda osoba, która prowadzi faktycznie dokumentację działalności gospodarczej. Prowadzenie tej dokumentacji jest realizacją określonego obowiązku[24] wynikającego z przepisów prawa, orzeczenia sądu lub decyzji właściwego organu, a także z zawartej przez strony umowy. Niszczenie dokumentów lub ich ukrycie dotyczy działalności gospodarczej tego podmiotu, którego działalność się dokumentuje. Dla odpowiedzialności sprawcy wymagane jest, w zakresie określonym w § 1, wystąpienie szkody, czyli powstanie fizycznego uszczerbku lub zwiększenia pasywów osoby pokrzywdzonej, w zakresie zaś określonym w § 2 musi nastąpić działanie na szkodę osób pokrzywdzonych, przy czym szkoda ta nie musi faktycznie wystąpić, wystarczy możliwość jej zaistnienia. Szkoda majątkowa określona w § 1 obejmuje zarówno *damnum emergens*, czyli fizyczny uszczerbek w mieniu, jak i *lucrum cessans* – utraconą korzyść[25]. Działanie na szkodę osób wymienionych w § 2 oraz powstanie szkody określonej w § 1 tego przepisu może nastąpić tylko w formie działania – jeśli chodzi o § 1, a jeśli chodzi o § 2 – w formie zaniechania. Czyny określone w § 1 i 2 mogą być popełnione z winy umyślnej z zamiarem bezpośrednim i ewentualnym i mogą być popełnione w związku z art. 205 i 265 k.k. w zakresie określonym w § 1 i 2, mogą zaś stanowić typ kwalifikowany w stosunku do art. 77 i 78 ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości. Należy tu również podnieść, że w zbiegu realizacji znamion określonych w art. 1 § 1 ustawy i art. 9 § 1, przepis art. 1 § 1 jest przepisem szczególnym w stosunku do art. 9 § 1 i to ze względu na wysokość szkody i powiązanie między sprawcą a poszkodowanym. Przyjęcie takiego rozwiązania może powodować stosowanie klauzuli niekaralności określonej w § 5 art. 1 ustawy[26].

Art. 10 wprowadza zasadę, iż za przestępstwa z art. 2 - 9, omówione wyżej, odpowiada jak dłużnik lub wierzyciel, kto na podstawie przepisu prawnego, decyzji

---

[24] Tamże, teza 18 do art. 9.

[25] Tamże, teza 40 do art. 9.

[26] Por. Pozakodeksowe przepisy karne, pod red. **A. Tramowskiego**, Gdańsk 1994, oraz **F. Prusak**, Ustawa karno-skarbowa z komentarzem, Warszawa 1995.

właściwego organu, umowy lub faktycznego wykonywania zajmuje się sprawami majątkowymi Skarbu Państwa, innej osoby prawnej, osoby fizycznej, grupy osób albo jednostki organizacyjnej nie mającej osobowości prawnej. Przepis ten został już częściowo omówiony. Gelem jego jest rozszerzenie po stronie podmiotowej zakresu penalizacji za przestępstwa indywidualne dłużników i wierzycieli. Bez tego przepisu nieuczciwe działania osób reprezentujących osoby prawne lub inne jednostki organizacyjne nie podlegałyby karze określonej przepisami tejże ustawy.

Artykuł 10 ma zastosowanie do przestępstw określonych w art. 2 - 9 ustawy i stanowi samoistną podstawę do odpowiedzialności karnej osób w nim wymienionych za przestępstwa wyżej określone. Szeroko zakreślono tutaj zakres podmiotów w stosunku do treści art. 1, stwierdzając, że sprawcą tego czynu wymienionego w art. 2 - 9 jest również ten, kto faktycznie zajmuje się sprawami majątkowymi. Jest to bardzo szerokie określenie i można to odnieść do instytucji prowadzenia cudzych spraw bez zlecenia (art. 752 i dalsze k.c.) lub prowadzenia tychże spraw z grzeczności.

Przepis art. 11 ustawy stanowi zaostrzenie odpowiedzialności sprawców z art. 1 § 3, art. 3 § 1, art. 5 poprzez możliwość wymierzenia kary grzywny obok kary pozbawienia wolności, art. 12 zaś daje podstawę do możliwości zasądzenia przez sąd z urzędu odszkodowania, jeśli powstała szkoda w wyniku działania sprawcy skazanego za przestępstwo określone w omawianej ustawie.

2. Inne przepisy karne w zakresie obrotu gospodarczego

Ustawa o ochronie obrotu gospodarczego w swych dalszych przepisach nowelizuje dotychczasowe przepisy k.k. i wprowadza nowe typy przestępstw do obowiązującego k.k. Zaostrzają one odpowiedzialność sprawców już istniejących przestępstw, czym, z uwagi na ograniczony zakres opracowania, nie można się zająć szczegółowo. Są to przestępstwa z art. 227 k.k., które otrzymały nowe brzmienie, a dotyczą podrabiania, przerabiania polskiego lub obcego pieniądza, innego środka płatniczego albo dokumentu uprawniającego do otrzymania sumy pieniężnej, wypłaty kapitału, odsetek, udziału w zyskach, stwierdzenia uczestnictwa w spółce oraz puszczania takich dokumentów w obieg, przyjmowania ich, przewożenia, przenoszenia, przesyłania albo udzielania pomocy do ich zbycia lub ukrycia. Przepisami, które mogą chronić również obrót gospodarczy, a mają znacznie szerszy zakres, są przepisy dotyczące przestępstwa przywłaszczenia sobie mienia, w tym również powierzonego, określone w art. 204 k.k., oszustwa – wyłudzenia i zagarnięcia mienia – określone w art. 205, 200, 201 k.k., fałszerstwa dokumentów – art. 265 i poświadczenia nieprawdy – art. 266 k.k., które funkcjonują szeroko w społecznej świadomości prawnej.

Takie przepisy zawiera rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 2 marca 1928 r. o badaniu zwierząt rzeźnych i mięsa[27], wprowadzające w art. 31 odpowiedzialność karną osób, które znakują mięso nie mając odpowiednich uprawinień, fałszując znaki na mięsie, sprzedają lub oferują na sprzedaż mięso niewłaściwie czy fałszywie oznakowane lub z usuniętymi znakami wprowadzając do obrotu mięso uznane za niezdatne albo warunkowo zdatne nie poddane zabiegom umożliwiającym spożycie oraz świadomie sprowadzają z zagranicy mięso zwierząt określonych w art. 24 rozporządzenia. Takie przepisy zawiera też rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 22 marca 1928 r. o dozorze nad artykułami żywności i przedmiotami użytku[28], które to rozporządzenie wprowadza odpowiedzialność karną osób odpowiedzialnych za produkcję przeznaczonych do obrotu artykułów żywnościowych szkodliwych dla zdrowia ludzkiego, przedmiotów użytkowych z takiego materiału lub w taki sposób wykonanych, że przy użyciu zgodnym z ich przeznaczeniem mogą szkodliwie oddziaływać na zdrowie ludzkie. Karze za ten czyn odpowiada również sprzedawca lub inna osoba wprowadzająca do obrotu, oferująca na sprzedaż, przechowująca te rzeczy lub używająca do dalszej produkcji, przechowywania lub pakowania takich artykułów i środków kosmetycznych przeznaczonych do obiegu (art. 27 - 31 tego rozporządzenia). To samo rozporządzenie wprowadza odpowiedzialność karną za podrabianie lub fałszowanie artykułów żywnościowych i środków kosmetycznych w celu wprowadzenia w błąd nabywców, sprzedaży lub innego wprowadzenia w obieg artykułów żywnościowych i kosmetycznych bez należytego oznaczenia, sfałszowanych, zepsutych lub niedojrzałych albo niezdatnych do użytku itd. Przepisy tego rozporządzenia w art. 35 - 42 regulują kwestie orzeczenia obok kary pozbawienia wolności i kary grzywny oraz kar dodatkowych w postaci podania wyroku do publicznej wiadomości, pozbawienia prawa do prowadzenia danego rodzaju przedsiębiorstwa, przepadku przedmiotu przestępstwa.

Istotne znaczenie mają również przepisy karne kodeksu handlowego (art. 300 - - 305, 482 -489) dotyczące działania na szkodę spółki przez członków zarządu, likwidatorów lub nie zgłaszających obowiązku zgłoszenia upadłości lub podających nieprawdziwe dane w ogłoszeniach władzom państwowym, władzom spółki itd.

Bardzo istotnym przepisem jest przepis art. 61 Prawa czekowego z 1936 r., który wprowadza karalność wystawcy czeku nie mającego u trasata pokrycia lub rozporządzającego pokryciem tak, iż zapłata czeku nie nastąpiła. Sprawca tego czynu może odpowiadać w zbiegu art. 205 k.k. lub w zbiegu z art. 1 ustawy o ochronie obrotu towarowego.

W zakresie działalności gospodarczej chroniącej monopol Skarbu Państwa odnośnie do upraw tytoniu przepisy karne dekretu z dnia 24 czerwca 1953 r. o uprawie

---

[27] Tekst jednolity: Dz.U. z 1938 r., nr 60, poz. 454, z późn. zm.

[28] Dz.U. nr 36, poz. 343, z późn. zm.

tytoniu i wytwarzaniu wyrobów tytoniowych wprowadzają odpowiedzialność karną osób dokonujących obrotu tytoniem z bezprawnych upraw lub uprawiających tytoń bez zezwolenia.

Podobnie w zakresie produkcji i obrotu alkoholem obowiązują przepisy karne ustawy z dnia 22 kwietnia 1959 r. o zwalczaniu nielegalnego wyrobu spirytusu (art. 1 - 9) wprowadzające karalność wyrobu, rozlewu, oczyszczania, skażania, odwadniania, wydzielania z innego wytworu spirytusu, przyrządów do tego oraz przechowywania spirytusu lub jego nabywania bez wymaganych uprawnień.

W zakresie obrotu artykułami żywnościowymi obowiązują również przepisy karne (art. 53 - 57) ustawy z 17 czerwca 1959 r. o hodowli, ochronie zwierząt łownych i prawie łowieckim wprowadzające karalność obrotu zwierzyną żywą lub ubitą, karalność polowania bez wymaganego zezwolenia.

W zakresie ochrony dóbr kultury trzeba zwrócić uwagę na obowiązywanie przepisów ustawy z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury i o muzeach, wprowadzające karalność uczestnictwa w zbyciu lub w pośredniczeniu w zbyciu zabytku, wykopaliska lub znaleziska archeologicznego, jeśli na podstawie towarzyszących okoliczności powinien przypuszczać, że nabywca zamierza wywieźć je za granicę bez zezwolenia, w razie gdy wywóz lub jego usiłowanie faktycznie nastąpiły (art. 76).

Ustawa z dnia 21 maja 1963 r. wprowadza odpowiedzialność osób (art. 15), które bez zezwolenia lub wbrew jego warunkom wyrabiają, przywożą z zagranicy lub prowadzą sprzedaż substancji trujących.

Ponadto należy zwrócić uwagę na przepisy karne przy wykonywaniu działalności gospodarczej wynikające z ustawy z dnia 24 października 1974 r. Prawo wodne, ustawy z 31 stycznia 1980 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska, ustawy z 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, ustawy z 26 stycznia 1984 r. Prawo prasowe, ustawy z 31 stycznia 1985 r. o zapobieganiu narkomanii, ustawy z 31 stycznia 1985 r. o znakach towarowych, ustawy z 16 lipca 1987 r. o kinematografii, ustawy z 10 października 1987 r. o nasiennictwie, ustawy z 19 listopada 1987 r. o dozorze technicznym, ustawy z 27 września 1988 r. o obligacjach, ustawy z 31 stycznia 1989 r. Prawo bankowe, ustawy z 22 marca 1991 r. Prawo o publicznym obrocie papierami wartościowymi i funduszach powierniczych, ustawy z 23 maja 1991 r. o rozwiązywaniu sporów zbiorowych i ustawy z tego samego dnia o związkach zawodowych, ustawy z 10 października 1991 r. o środkach farmaceutycznych, materiałach medycznych, aptekach, hurtowniach i nadzorze farmaceutycznym, ustawy z 16 października 1991 r. o ochronie przyrody, ustawy z 16 kwietnia 1993 r. o nieuczciwej konkurencji, ustawy z 30 października 1992 r. o ochronie topografii układów scalonych, ustawy z 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji, ustawy z 2 grudnia 1993 r. o zasadach szczególnej kontroli obrotu z zagranicą towarami i technologiami w związku z porozumieniami i zobowiązaniami międzynarodowymi, ustawy z 2 grudnia 1993 r. o oznaczaniu wyrobów znakami skarbowymi akcyzy, ustawy z 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz

ustawy z 4 lutego 1994 r. Prawo geologiczne i ustawy z 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane oraz w zakresie obrotu dewizowego i z zagranicą ustawy karno-skarbowej z 26 października 1971 r.

Przepisy cytowanych wyżej ustaw wprowadzają odpowiedzialność karną osób naruszających wymogi określone w tychże ustawach.

Podsumowanie

Należy stwierdzić, iż działalność gospodarcza jest uregulowana w wielu aktach prawnych, o których była mowa wyżej i że poszczególne formy tej działalności mogą podlegać penalizacji w przepisach omówionych w niniejszym opracowaniu. Niektóre z tych przepisów z uwagi na ich doniosłość, a w szczególności ustawa o ochronie obrotu gospodarczego i zmianie niektórych przepisów prawa karnego, powinny stanowić część obowiązujących przepisów kodeksu karnego oraz przepisów ustaw określonych wyżej. Wprawdzie przepisy ustawy o ochronie obrotu towarowego mają swoje odzwierciedlenie częściowe w przepisach projektu nowego kodeksu karnego, jednakże, zdaniem autora, z chwilą uchwalenia nowego kodeksu karnego powinny być recypowane do tegoż kodeksu.

PROTECTION OF ECONOMIC TURNOVER OF INDIVIDUALS

Summary

The article concerns the binding punitive regulations, as regards the economic activity carried out by individuals. The author discusses in detail the act of October 12 1994 on the protection of economic turnover and on amendment of certain regulations of punitive law (The Law Gazette No. 126, item 615) as well as other punitive regulations in force. The subject of the author's considerations is a detailed classification of offences included in the binding regulations, the principle of liability to criminal proceedings resulting from these regulations and the existing gaps in the regulations. The author is of the opinion that the act on protection of economic turnover should be amended. The act should contain a clause obliging courts dealing with certain offences mentioned in the act to impose (when passing a condemning judgement) an additional penalty i.e. a ban to carry out an economic activity or to hold the posts connected with representing economic entities.